

/Dtr/pravo/2010_1/files/LA110_27.pdf

15. Гаврилук В.І., Дубина В.І., Данилюк М.П. Актуальні аспекти міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України на напрямку протидії торгівлі людьми - К.: Цифра, 2007. - 171 с.

УДК 351.746.2:343.81

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

І.П. Баглай

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

У статті на підставі вивчення наукової літератури, законодавчих актів аналізується оперативно-розшукова діяльність у місцях позбавлення волі особлива увага акцентується на тому, що сьогодні відсутні наукові розвідки щодо таких питань.

Ключові слова: *установа, покарання, оперативно-розшукова діяльність.*

В статье на основании исследования научной литературы, законодательных актов анализируется оперативно-розыскная деятельность в местах лишения свободы, акцентируется внимание на том, что сегодня отсутствуют научные разработки поднятых вопросов.

Ключевые слова: *учреждение, наказание, оперативно-розыскная деятельность.*

In the article on the basis of research of scientific literature, legislative acts operatively-search activity is analysed in the places of imprisonment, attention is accented on том, that scientific developments of heaved up questions are today absent.

Key words: *establishment, punishment, operatively-search activity.*

Постановка проблеми. Досліджуючи правове регулювання ОРД в установах виконання покарань неможливо обійти його теоретичне обґрунтування. Так, в теорії права під правовим регулюванням взагалі розуміється специфічна діяльність держави, її органів і посадових осіб по упорядкуванню суспільних відносин шляхом встановлення правових норм і прийняття в необхідних випадках індивідуально-регламентуючих рішень у відповідності з цими нормами по юридично-значимих питаннях, які виникають у процесі таких відносин. Крім того, правове регулювання носить функціональний, управлінський характер.

Ми підтримуємо позицію Я.Ю. Кондратьєва, що сьогодні ставлення громадськості та фахівців юристів як в Україні, та і за кордоном до оперативно-розшукової діяльності різне: одні вважають її необхідним для розкриття злочинів, інші категорично заперечують. Негативне ставлення до оперативно-розшукової діяльності ґрунтується на припущенні можливостей використання оперативними працівниками провокаційних дій і порушення ними прав громадян, у тому числі злочинців, а отже необхідність їх захисту від свавілля [10, с.130] Правове регулювання оперативно-

розшукової діяльності в установах виконання покарань на думку професора Богатирьова І.Г. складається із сукупності правових актів, які проголошують правові норми, що регламентують групи однорідних суспільних відносин між державою і засудженим в процесі виконання кримінальних покарань і їх відбування засудженими особами, шляхом застосування спеціальних методів, сил і засобів [6, с. 275].

Таке регулювання відбувається відповідно до статті 3 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність". Правову основу оперативно-розшукової діяльності установ виконання покарань становлять Конституція України, цей закон, Кримінальний, Кримінально-виконавчий та Кримінально-процесуальний кодекси України, закони України про прокуратуру, міліцію, Службу безпеки, Державну прикордонну службу, Державну кримінально-виконавчу службу, Державну охорону органів державної влади України та посадових осіб, статус суддів, забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, державний захист працівників суду і правоохоронних органів, інші законодавчі акти та міжнародно-правові угоди і договори, учасником яких є Україна.

Джерельна база статті. Вагомі здобутки в розробку правових та організаційних засад оперативно-розшукової діяльності в місцях позбавлення волі внесли К.В. Антонов, О.М. Бандурка, Л.В. Багрій-Шахматов, І.Г. Богатирьов, В.О. Глушков, О.І. Галінський, О.М. Джужа, О.Ф. Долженков, І.П. Козаченко, О.Г. Колб, Ю.Ю. Орлов, В.Л. Оргинський, А.Ф. Зелінський, А.В. Савченко, О.М. Литвак, М.І. Мельник, В.А. Мисливий, П.П. Михайленко, і багато інших вчених.

Відаючи належне роботам цих та інших вчених, слід визнати, що до теперішнього часу в юридичній теорії та практиці не проводилося комплексного дослідження правових засад оперативно-розшукової діяльності в установах виконання покарань. Переважна більшість вчених у свої дослідженнях приділяли увагу тільки окремим аспектам зазначеної проблеми.

Основний зміст статті. Конституція України є базовим фундаментальним джерелом правового регулювання оперативно-розшукової діяльності. Конституція має найвищу юридичну силу, це закон прямої дії, який застосовується на всій території України. Всі інші закони і галузеві нормативно-правові акти повинні відповідати нормам Конституції, а в разі протиріччя їй вони вважаються не дійсними. Пряма дія конституційних норм має безпосереднє відношення до здійснення оперативно-розшукової діяльності.

В статті 1 Конституції України проголошується, що Україна є незалежна, суверенна, демократична, соціальна і правова держава. Саме в такій державі права і свободи людини і громадянина мають бути пріоритетними і всебічно захищеними. Так, розділ 2 Конституції України проголошує основні права і свободи людини і громадянина, які визначають основу

правового статусу громадянина України. Конституція надає особам право на власність, вибір професії і роду занять, право в'їзду і виїзду з України [1].

Зокрема відповідно до статті 31 Конституції України, кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, поштової, телеграфної та іншої кореспонденції, недоторканність житла, особистості, права пересування і вибору місця проживання та інші права і свободи. Обмеження таких прав можливе тільки на підставі судового рішення [1].

Саме про таке можливе обмеження прав засуджених говориться в законодавстві про оперативно-розшукову діяльність. Права і свободи засудженої особи, можуть бути обмежені відповідно до закону тільки в тій мірі, в якій це необхідно для захисту основ конституційного ладу, державного устрою, моралі, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони і безпеки держави.

Разом з тим, кожному засудженому, права і свободи якого обмежуються на підставі закону, Конституція гарантує судовий захист і не допускає фізичного і морального приниження честі, гідності та недоторканності особи.

Життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека особи за Конституцією визнаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини, їх гарантії складають зміст і цілі державної діяльності. Україна, як держава, відповідає перед людиною за свою діяльність. Ствердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Виконання вказаних завдань покладається на всі державні органи і громадські організації. Разом з тим, серед державних органів діють і такі, які створені, в основному, для охорони і захисту прав громадян, забезпечення безпеки засуджених, тобто, для здійснення кримінально-виконавчої діяльності. Одним із таких органів є Державна кримінально-виконавча служба України, яка державою наділена певною компетенцією на здійснення своїх повноважень, у т.ч. і оперативно-розшуковою діяльністю.

Для правового регулювання оперативно-розшукової діяльності в установах виконання покарань особливе значення мають ті конституційні положення, якими вирішуються питання загальної структури відповідних органів, основи їх взаємовідносин, порядок їх утворення, а також поставлені основні завдання, які вони мають виконувати. У цих розділах Конституції сформульовані принципи побудови правоохоронних органів і відправлення правосуддя в державі.

Так, Конституція України встановлює, що численність і структура військових та воєнізованих формувань (якими є і підрозділи Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, Державної кримінально-виконавчої служби України та інші) та їх функції визначаються тільки Верховною Радою України через прийняття законів.

Правовою основою оперативно-розшукової діяльності її фундамен-

том потрібно вважати норми самого Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" [5]. Він є комплексним нормативно-правовим актом який регулює суспільні відносини в галузі ОРД, а також в інших видах діяльності правоохоронних органів і спецслужб України. Так, згідно статті 5 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" ОРД здійснюється оперативними підрозділами:

- Міністерства внутрішніх справ – кримінальною, транспортною та спеціальною міліцією, спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю, судовою міліцією;

- Служби безпеки України – контррозвідкою, військовою контррозвідкою, підрозділами захисту національної державності, спеціальними підрозділами по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, оперативно-технічним, внутрішньої безпеки, боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів;

- Служби зовнішньої розвідки України – агентурної розвідки, оперативно-технічними, власної безпеки;

- Державної кримінально-виконавчої служби – оперативними підрозділами;

- Державної прикордонної служби – розвідувальним органом спеціально уповноваженого органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону (агентурної розвідки, оперативно-технічним, власної безпеки), оперативно-розшуковими підрозділами відповідно спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону та його територіальних органів, підрозділами з охорони державного кордону органів охорони державного кордону та Морської охорони, забезпечення внутрішньої безпеки, забезпечення власної безпеки, оперативного документування та оперативно-технічними підрозділами;

- Управління державної охорони – підрозділом оперативного забезпечення охорони виключно з метою забезпечення безпеки осіб та об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона;

- Розвідувального органу Міністерства оборони України – оперативними, оперативно-технічними, власної безпеки;

- Органів державної податкової адміністрації – оперативними підрозділами податкової міліції.

Статтею 6 Закону України "Про розвідувальні органи України" право здійснення оперативно-розшукової діяльності надає також спеціальним підрозділам Міністерства оборони України для визначення рівня воєнної загрози, забезпечення оборони і інтересів держави у сферах: воєнній, воєнно-політичній, воєнно-технічній, воєнно-економічній, інформаційній та екологічній.

Проведення оперативно-розшукової діяльності іншими підрозділами

зазначених органів, підрозділами інших міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями та особами категорично забороняється. Оперативно-розшукова діяльність займає важливе місце серед комплексу правових і організаційних заходів, які вживає держава по боротьбі зі злочинністю і захисту законних інтересів людини і суспільства.

Слушною є думка М.В. Корнієнко, що проведення оперативно-розшукових заходів є вимушеним засобом боротьби правоохоронних органів з найбільш небезпечними виявами злочинності, особливо в її організованих формах. Вживаючи заходів, пов'язаних з обмеженнями прав людини, держава фактично вдається до крайньої необхідності, тому, що іншими шляхами виявити, попередити, розкрити певні види злочинів неможливо [11, с. 126].

На теперішній час оперативно-розшукову діяльність здійснюють вже не два-три суб'єкти, як було раніше (МВС, КДБ, ГРУ), а оперативні підрозділи семи відомств, а прокуратура і суд мають свої повноваження по контролю і використанню результатів оперативно-розшукової діяльності.

Компетенція кожного із них встановлюється як загальним законом "Про оперативно-розшукову діяльність" так і законами України: "Про міліцію" від 20.12.90 р., "Про Службу безпеки України" від 25.03.92 р., "Про Державну прикордонну службу України" від 04.11.2005 р., "Про Державну кримінально-виконавчу службу України" від 23.06.2005 р. та іншими Законами України.

Правову основу оперативно-розшукової діяльності складають не тільки перелічені закони, а й такі, як Кримінальний, Кримінально-виконавчий, Кримінально-процесуальний кодекси України, Закони України "Про організаційно-правові основи боротьби з корупцією і організованою злочинністю", "Про інформацію", "Про державну таємницю", "Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів", "Про статус суддів України" і ряд інших. Кожний з цих законів регламентує певні групи спеціальних відносин, які виникають в процесі оперативно-розшукової діяльності і у зв'язку з нею.

Кримінальний кодекс України (стаття 11) дає визначення поняття злочину, перелік конкретних складів злочинів, ознак, які в тій або іншій дії чи (бездіяльності) особи становлять суть більшості завдань ОРД, а також містять низку правових норм, реалізація яких здійснюється в процесі оперативно-розшукової діяльності [2].

Кримінально-виконавчий кодекс України (стаття 104) містить, зокрема, положення, згідно якого оперативні підрозділи установ виконання покарань виконують наступні завдання: пошук і фіксацію фактичних даних про протиправну поведінку окремих засуджених осіб; забезпечення безпеки засуджених, персоналу колоній та інших осіб; виявлення, попередження і розкриття злочинів, вчинених у колоніях, а також інших правопорушень; надання правоохоронним органам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, допомоги в розкритті, припиненні та попере-

дженні злочинів [3].

Кримінально-процесуальний кодекс України містить, зокрема, норми, згідно яких на органи дізнання покладається прийняття необхідних оперативно-розшукових заходів з метою виявлення злочинів і осіб їх вчинили, регламентується також робота по розшуку осіб, які ухиляються від слідства і суду (ч. 1 ст. 103, ст. 137, 138) [4]. Важливо наголосити, що оперативно-розшукова діяльність не повинна замінити собою кримінальне судочинство. На підставі її результатів особу не можна визнати винною у вчиненні злочинів.

На думку вчених процесуалістів Ю. Аленін, Ю. Грошевого, Є. Лук'яникова, С. Стахівського, В. Тертишника, А. Іщенко, М. Шумило оперативна інформація за жодних обставин не може замінити доказів у кримінальній справі, що можуть бути отримані тільки в результаті розслідування і в порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законодавством [13, с. 2]. З огляду на вищевикладене робимо висновок, що оперативно-розшукова діяльність в установах виконання покарань – є самостійним видом оперативно-розшукового процесу, завдання якого забезпечити судочинство певною, але важливою інформацією.

Під галузевими нормативно-правовими актами, що регламентують оперативно-розшукову діяльність, необхідно розуміти такі правові приписи, якими деталізуються норми закону та регламентуються суспільні відносини, що виникають в оперативно-розшуковій діяльності. Необхідно підкреслити, що такі нормативно-правові акти, як правило, несуть у собі закритий (службовий або таємний) характер і повинні регламентувати виключно організацію і тактику проведення оперативно-розшукових заходів.

Для прийняття таких нормативно-правових актів чинним законодавством передбачений особливий порядок, який визначає межу повноважень у здійсненні ОРД конкретного органу. Важливо також наголосити, що серед вчених у галузі ОРД відсутня єдність думок з того приводу, чи є галузеві нормативно-правові акти правовою основою оперативно-розшукової діяльності. На нашу думку, в основі любого правового регулювання покладена норма яка ґрунтується на законах і підзаконних нормативно-правових актах. З цього робимо висновок, що галузеві нормативно-правові акти можуть бути правовою основою ОРД.

У разі потреби Державна кримінально-виконавча служба України видає разом з іншими центральними органами державної виконавчої влади спільні нормативно-правові акти. До таких нормативно-правових актів відносяться спільні інструкції з організації взаємодії при здійсненні оперативно-розшукової діяльності, з порядку застосування оперативно-технічних засобів тощо. Вказані нормативно-правові акти конкретизують застосування норм законодавства у оперативно-розшуковій діяльності оперативних підрозділів [9].

До джерел правового регулювання ОРД належать деякі акти міжнато-

дно-правового характеру. Підставою для внесення таких документів до зазначених джерел є положення (ст. 9 і 18) Конституції України. Якщо міжнародним договором України встановлено правила, відмінні від передбачених законодавством, то застосовуються приписи міжнародного договору.

Такі угоди ґрунтуються на загальноновизнаних нормах міжнародного права і міждержавних договорах, надаючи важливого значення зміцненню співробітництва в галузі правових відносин для забезпечення захисту прав і свобод персоналу установ виконання покарань та засуджених.

До таких актів слід віднести угоду про основні напрямки співробітництва у сфері організації оперативно-розшукової діяльності в місцях позбавлення волі, боротьби зі злочинністю і розшуку злочинців, які вчинили втечі з місць позбавлення волі та переховуються на території держав - учасниць СНД. Цією угодою визначається порядок вжиття заходів щодо виконання запитів сторін, які скріпили її своїми підписами.

Висновок. Вищевикладене дає нам підстави стверджувати, що детальне правове регулювання оперативно-розшукової діяльності в установах виконання покарань є важливим засобом повного і правильного проведення в життя законів та підзаконних актів з питань виправлення і ресоціалізації засуджених. Це забезпечує єдиний порядок і узгодженість дій всіх підрозділів установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, визначає конкретні шляхи подальшого вдосконалення їх роботи, щодо забезпечення безпеки засуджених, персоналу установ та інших осіб.

Використана література:

1. Конституція України: // Відомості Верховної Ради. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України // Закон України від 5 квітня 2001 р. № 234.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України // Відомості Верховної Ради. - 2004. - № 3-4. - Ст. 104.
4. Кримінально-процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради. - 2004. - № 3-4. - Ст. 104.
5. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність": К., 1992 (зі змінами та доповненнями) // Збірник систематизованого законодавства. - 2006. - № 15. - С. 184-190.
6. Богатирьов І.Г. Діяльність оперативних підрозділів установ виконання покарань щодо виявлення осіб, схильних до вчинення злочину І.Г. Богатирьов // Науковий вісник. Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. - 2006. - № 4 (30). - С. 275 - 281.
7. Джужа О.М., Орлов Ю.Ю. Законодавче регулювання оперативно-розшукової діяльності: деякі проблеми // Право України, 2006. - № 6. - С. 79- 81.
8. Колб О.Г. Вплив оперативно-розшукової діяльності на детермінанти вчинення злочинів засудженими до позбавлення волі / О.Г. Колб // Науковий вісник НАВСУ. - К., 2004. - № 3. - С. 127- 134.

9. Закон України "Про Державну кримінально-виконавчу службу України", м. Київ, 23 червня 2005 р. № 2713-IV. - К., 2005. - Ст. 18.

10. Кондратьєв Я.Ю. Організаційно-правові та психологічні аспекти оперативно-розшукової діяльності Я.Ю. Кондратьєв // Наук. вісн. Української академії внутрішніх справ, 1997. - № 1. - С. 130.

11. Корнієнко М.В. Правові гарантії дотримання прав людини при проведенні оперативно-технічних заходів М.В. Корнієнко // Науковий вісник НАВСУ. - К., 2005. - № 3. - С. 126.

12. Лук'янчиков Б.Є, Лук'янчиков Є.Д., Поняття, сутність і структура інформаційного забезпечення розслідування Є.Д. Лук'янчиков // Науковий вісник НАВСУ. - К., 2005. - № 3. - С. 195.

13. Стахівський С.М. Кримінально-процесуальні засоби доказування С.М. Стахівський // Автореф. дис ... д-ра юрид. наук. - К., 2005. - С. 2.

УДК 351.741:070

С.Л. Недов

**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ
ПІДРОЗДІЛІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ,
ЯКІ ВЗАЄМОДІЮТЬ ІЗ ЗАСОБАМИ
МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ**

Статтю присвячено з'ясуванню особливостей правового статусу підрозділів органів внутрішніх справ, які взаємодіють із засобами масової інформації. Розглянуто структуру цих підрозділів, охарактеризовано їхні функції. Надано пропозиції щодо усунення прогалин у їх правовому регулюванні.

Ключові слова: *органи внутрішніх справ, засоби масової інформації, взаємодія, правовий статус.*

Статья посвящена выявлению особенностей правового статуса подразделений органов внутренних дел, взаимодействующих со средствами массовой информации. Рассмотрена структура этих подразделений, охарактеризованы их функции. Даны предложения по устранению пробелов в их правовом регулировании.

Ключевые слова: *органы внутренних дел, средства массовой информации, взаимодействие, правовой статус.*

The article is devoted to the exposure of particularities of legal status of units of internal affairs bodies, that interact with mass medias. The structure of these units is considered, their functions are described. Suggestion for elimination of defects in their legal regulation are given.

Key words: *internal affairs bodies, mass medias, interaction, legal status.*

Відповідно до ст.1 Закону України "Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації" інформаційні служби органів державного управління - це структурні підрозділи цих органів, що виконують інфор-